

Naiset, kääntyminen ja juutalaiskristillinen identiteetti pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa

Monia varhaiskristillisiä kertomuksia apostoleista ja heidän lähetysmatkoistaan leimaa askeettisuuden ihannointi. Niissä annetaan ymmärtää, että ihan-teellinen kristitty luopuu perhe-elämästä ja seksuaalisuudesta. Tämä tendenssi korostuu etenkin Syyriasta peräisin olevissa apokryfisissä apostolien teoissa ja marttyyrikertomuksissa. Kaikki eivät kuitenkaan jakaneet askeettista ihannetta. Tässä artikkelissa tarkastelen niin sanotun pseudoclemensiläisen kirjallisuuden positiivista suhtautumista perhe-elämään ja kuvausta hurskaista naisista, joiden kohdalla siveys ei tarkoita seksuaalista pidättäytymistä.

Homilia (H) ja *Recognitiones* (R) ovat kaksi varhaiskristillistä seikkailuromaniaa, jotka kertovat suurelta osin yhtenevästi Rooman piispa Clemensin kääntymisestä kristityksi ja matkoista apostoli Pietarin kanssa.¹ Romaanin kehystarina kuvaa, kuinka Clemensin toisistaan eroon joutuneet perheenjäsenet löytävät vihdoin toisensa uudelleen lukuisten taakskujen ja epäonnisten sattumien jälkeen. Jumala yhdistää perheen jäsen kerrallaan käyttäen apunaan apostoli Pietaria. Kristityksi tultuaan Clemensin perheenjäsenet saavat taivaallisen Isän sekä sisaria ja veljiä Kristuksessa, mutta he saavat takaisin myös maallisen perheensä. Näissä romaaneissa perhe on

keskeinen sosiaalinen yksikkö. Kertomuksen sankarit ja sankarittaret ovat aina jonkun aviomiehiä, vaimoja, äitejä, isä, poikia ja veljiä. Pseudoclemensiläisillä romaaneilla onkin kahtalainen viesti: 1) ihanneperhe on kristillinen² ja 2) kristillisen yhteisön ei ole tarkoitus korvata maallisia perheitä, vaan perheet päinvastoin ovat kristillisen yhteisön perusta.

Viime vuosikymmenellä on ilmestynyt muutamia artikkeleita, jotka käsittelevät pseudoclemensiläisen kirjallisuuden naishahmoja. Ne kuitenkin keskittyvät pääasiassa vertailemaan pseudoclemen-

-
- 1 Tutkijoiden enemmistö sijoittaa molemmat romaanit 300-luvun Syyriaan ja uskoo niiden pohjautuvan edelliseltä vuosisadalta peräisin olevaan pohjatekstiin (niin kutsuttu Grundschrift). Kattavan katsauksen tutkijoiden erilaisiin näkemyksiin pseudoclemensiläisten romaanien syntyajankohdasta ja -paikasta, lähteistä sekä kysymyksen keskinäisestä riippuvuudesta tarjoaa Jones 1982.
  - 2 Cornelia B. Hornin mielestä romaanien kirjoittajat pyrkivät osoittamaan, että kristinusko ei ole perhevastainen uskonto. Jokaisen perheenjäsen kääntymistä uuteen uskoon korostetaan ja näissä tapauksissa kristinusko näyttää parantumisen ja perheiden uudelleenrakentumisen lähteenä. Horn, 2007.

siläisiä sankarittaria kreikkalaisten ja juutalaisten vastaavien romaanien naishahmoihin.³ Näissä artikkeleissa ei myöskään oteta huomioon eroja romaanin kahden version, H:n ja R:n, välillä. Tässä artikkelissa naisteemaa lähestytään uudesta näkökulmasta. Tarkastelen ensiksi kutakin romaanien naishahmoa yksitellen ja analysoin, miten kuva ihanteellisesta kristillisestä naisesta luodaan näissä romaaneissa. Sen jälkeen keskityn kuvaamaan romaanin kahden keskeisen naishahmon, Justan ja Mattidian, uskonnollista taustaa ja kääntymistä kristityksi. Osoitan, että nämä kertomukset paljastavat H:n ja R:n erilaiset suhtautumistavat siihen, mikä on kristillisen ja juutalaisen identiteetin yhteys. Molempien romaanien perusteella juutalaisuus tarjoaa loogisimman ja luontevimman reitin kristillisen uskon omaksumiseen, mutta ainoastaan H:ssa kristillinen ja juutalainen identiteetti vaikuttavat olevan yhteneväisiä.

ERILAISIA NAISROOLEJA

Pseudoclemensiläisen kirjallisuuden naiset jakautuvat kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä koostuu naisista, jotka mainitaan ainoastaan ohimennen. He eivät puhu tai toimi itsenäisesti. Yleensä heidän nimeään ei mainita ja heihin viitataan ainoastaan jonkun miehen yhteydessä. Tarinan varsinaiset sankarittaret kuuluvat toiseen ryhmään. Nämä naiset puhuvat ja käyttäytyvät esimerkillisellä tavalla jo ennen kuin omaksuvat kristillisen uskon. He ovat itsenäisiä; leskiä, eronneita tai miehistään eroon joutuneita. He ovat kokeneet merkittäviä onnettomuuksia elämässään, mutta ovat siitä huolimatta pitäneet kiinni moraaliperiaatteistaan.

Pietarin vaimo on hyvä esimerkki ensimmäisestä ryhmästä, sivuhenkilöistä. Hänet mainitaan vain kerran koko romaanissa. Pietarin aviosääty ei tule yllätyksenä, mainitaanhan jo synoptisissa evankeliumeissa hänen perheensä.⁴ Paavali puolestaan kertoo, että Pietari otti vaimonsa mukaan matkoille.⁵ Pietarin perheellisyys sopii hyvin pseudoclemensiläisen kirjallisuuden perheorientoituneeseen maailmankuvaan. Molemmat romaanit vihjaavat, että Pietarin vaimo matkusti miehensä mukana, kuten kunnan kristityn vaimon kuuluukin.⁶ Häneen viitataan, kun Clemensin äidille tarvitaan esiliinaa mat-

kalle.⁷ Sen jälkeen Pietarin vaimoa ei enää mainita. Hänen roolinsa esiliinana voi viitata siihen, että H ja R paheksuivat ”irralaisia” naisia, jotka matkustivat miesseurassa ilman isiensä, veljiensä tai aviomiestensä valvontaa.⁸

Pseudoclemensiläisen kirjallisuuden ilmeinen antisankaritar on juuri tällainen nainen: Luna/Helena on Simon-noidan kumppani, mutta ei vaimo. Simon väittää hänen olevan jumalallisen Viisauden ruumiillistuma. Luna/Helena ei kuitenkaan puhu mitään eikä suorita ihmetekoja, vaan ainoastaan seuraa Simonia tottelevaisesti.⁹

KASVATTIÄITI JUSTA: JUUTALAINEN VALISTAJA

Sekä R että H mainitsevat Justan, joka on Clemensin veljien Nicetan ja Aquilan kasvattiäiti. Kaksosveljet joutuvat haaksirikossa eroon äidistään ja päätyvät merirosvojen vangiksi. Justa ostaa heidät vapaaksi ja tuo heidät kotiinsa. R:n mukaan Justa on leskeksi jäänyt juutalainen, jota kuvataan kunnialliseksi naiseksi.¹⁰ Hän kouluttaa kaksosia kreikkalaisen kirjallisuuden ja filosofian tuntemisessa, jotta he kykenisivät torjumaan pakanallisia oppeja ja puolustamaan juutalaista uskoa. H tarjoaa lisätietoa Justan taustasta: hän on juutalainen proselyytti.¹¹ H:n mukaan Justa on Matteuksen ja Markuksen kertomuksen kanaanilainen/syyrofoinikialainen nainen (Matt. 15:21–28 / Mark. 7:24–29) ja kertoo hänen kääntymisestään seuraavalla tavalla:

Meidän keskuudessamme on eräs Justa, syyrofoinikialainen, kanaanilaista sukua, jonka tytärtä vaivasi ankara tauti. Hän tuli Herramme luo valittaen kovaan ääneen ja anoen häntä parantamaan tyttärensä. Myös me pyysimme häneltä tätä, mutta hän sanoi ”ei ole laillista parantaa pakanoita, jotka ovat kuin koiria siinä miten käyttävät lihaa ja tapoja, kun taas pöytä valtakunnassa on annettu Israelin lapsille”. Mutta kun nainen kuuli tämän ja aneli voivansa koirien tapaan saada osansa murusista, jotka puutoavat pöydältä, ja hänen muutettuaan tapansa ja elämällä valtakunnan lasten tapaan hänen tyttärelleen suotiin parantumisen, jota hän oli pyytänyt. Sillä jos hän olisi jatkanut elämistä pakanoiden tapaan, Jeesus ei olisi parantanut häntä, sillä ei ole laillista parantaa häntä pakanana.¹²

H jatkaa tarinaa kertomalla, että ”ryhdyttyään elämään lain mukaan” eli tultuaan juutalaiseksi Justa joutuu aviomiehensä karkottamaksi. Justa pysyy ”leskenä” ja pidättäytyy uudesta avioliitosta. Hänen tyttärensä, jonka Jeesus paransi, on naimisissa oikeauskoisen miehen kanssa, joten Justa omistaa aikansa merirosvoilta lunastamilleen kaksospojille. Myöhemmässä katkelmassa H:ssa Justan tyttären nimi mainitaan.¹³ Hän on Bernice, kristitty ja Pietarin ystävä.¹⁴ Pietari lähettää Nicetan ja Aquilan hänen luokseen, jotta hän valistaisi heitä Simonin viimeaikaisista edesottamuksista. Bernice ottaa vieraansa vastaan iloiten ja osoittaen heille huomattavaa vieraanvaraisuutta.¹⁵

R ei mainitse Markuksen ja Matteuksen kertomusta kanaanilaisesta / syyrofoinikialaisesta naisesta ja tämän tyttären parantamisesta. R ei myöskään mainitse Berniceä. Tässä romaanissa Justa on yksinkertaisesti juutalainen nainen, jonka aviomies on kuollut ja jolla ei ole omia jälkeläisiä. R:n tarjoma niukka informaatio Justasta on koherentimpaa kuin H:n kertomus. Jälkimmäisessä Justaa esimerkiksi kutsutaan leskeksi, vaikka hänen kerrotaankin olevan eronnut. Lisäksi on yllättävää, että jos Justa oli jo ryhtynyt Jeesuksen seuraajaksi, hän ei ollut välittänyt uskoaan Jeesukseen kasvattilapsilleen, jotka kääntyivät kristityiksi vasta aikuisiällä. Näiden sisällöllisten epä johdonmukaisuuksien perusteella pidän todennäköisempänä, että H on lisännyt kertomuksen Justan ja Jeesuksen kohtaamisesta lähdetekstiinsä kuin että R olisi jättänyt sen pois. H:n kirjoittajalla on kuitenkin täytyntä olla jokin syy lisätä tämä evankeliumikatkelma kertomukseensa. Hänen oli ilmeisen vaikea hyväksyä sitä, että Jeesus olisi kohdannut ja parantanut pakanoita asettamatta heille mitään ennakkovaatimuksia.

H:n versio kanaanilaisesta / syyrofoinikialaisesta naisesta paljastaa, että kirjoittajan mukaan Jeesuksen seuraajaksi ryhtyminen tarkoittaa juutalaiseksi tuleamista. Kun Justa kohtaa Jeesuksen ja tämä parantaa hänen tyttärensä, Justasta tulee uskollinen puolestapuhuja ”elämälle lain mukaan”. Hän opettaa kasvattilapsensa puolustamaan juutalaista uskoa. Simon-noita onnistuu myöhemmin viettelemään kaksoset seurueeseensa,¹⁶ mutta jossain vaiheessa Niceta ja Aquila kääntyvät kristityiksi ja heidät esi-

tellään Pietarille yhdessä äitinsä kanssa.¹⁷ Lopulta tämä alunperin juutalainen perhe – Justa, hänen

-
- 3 Calvet-Sébasti 2001 ja 2006; Cooper 2000; Pouderon 2006. Kirjallisuudentutkimuksen menetelmien soveltaminen pseudoclemensiläiseen kirjallisuuteen on suhteellisen tuore ilmiö. Toisaalta tutkijat kiistelevät yhä siitä, voidaanko *Homilia* ja *Recognitiones* laskea romaanikirjallisuudeksi. Tuoreimmat vastakkaiset näkökulmat löytyvät teoksesta Bremmer 2011.
  - 4 Mark. 1:30–31; Matt. 8:14–15; Luuk. 4:38–39.
  - 5 1. Kor. 9:5.
  - 6 ”Siveä vaimo – – kulkee hänen [aviomiehensä] mukana kun tämä matkustaa – –” H 13.18.
  - 7 R 7.25 par. H 13.1.
  - 8 Varhaiskristillisyydessä tunnettiin kuitenkin myös käsite ”hengellinen vaimo”. Tertullianus paheksui uudelleen-avioitumista ja ehdotti toisenlaista ratkaisua leskille, jotka suunnittelivat avioituvansa uudestaan sillä perusteella, että tarvitsivat taloudenhoitajan: ”Ota siis hengellinen vaimo. Valitse leskien joukosta se, joka on kaunis uskossa, köyhyyden myötäjäisillä varustettu ja iän sinetöimä. Sellainen tuottaa hyvän avioliiton. Tällaisten vaimojen paljous miellyttää Jumalaa.” Tertullianus *De pudicitia*, 12.2.
  - 9 On yllättävää, että R ja H eivät hyödynnä Helenasta kertovia herjaavia tarinoita esittääkseen Simonin epäilyttävässä valossa. Irenaeuksen mukaan (*Harhaoppeja vastaan* 1.23.2) Helena oli ”kadotettu lammias”, Tyrasta koitoisin oleva prostituutio, jonka Simon vapautti. Irenaeus mainitsee, että Helena vaelsi naisruumiista toiseen, ja hän oli ruumillistunut myös kreikkalaisen legendan kuuluisassa Helenassa, jolla oli osansa Troijan sodassa. H 2.25 vaikuttaa viittaavan samanlaiseen tietoon: ”– – jonka tähden – – kreikkalaiset ja barbaarit taistelivat, mutta heidän silmiensä edessä oli vain totuuden jäljitelmä.” Pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa (R 2.8, 12 / H 2.23) Helena/Luna ei ole prostituutio, vaan ainoastaan väärän profeetan seuraaja – H:n mukaan Johannes Kastajan ja R:n mukaan Dositeuksen – sekä myöhemmin Simonin petoksen uhri.
  - 10 R 7.32.
  - 11 H 13.7.
  - 12 H 2.19.
  - 13 H 3.73–4.1.
  - 14 Bernicen uskonnollinen suuntautuminen käy ilmi hänen vastauksessaan Nicetalle ja Aquilalle (H 2.4.5): hän kutsuu Pietaria ”meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen arvostetuimmaksi opetuslapsesi”.
  - 15 Bernicen sukulaisuutta kaksosveljiin ei mainita tässä lainkaan. Hänen kuitenkin mainitaan ottavan Clemensin vastaan suurella kunnioituksella, mutta kaksoset kiintymyksellä, mikä vihjaa, että he eivät olleet tuntemattomia Bernicelle. Kohdan H 2.20 valossa lukija tietää, että Bernice kasvoi yhdessä kasvattiveljiensä Nicetan ja Aquilan kanssa.
  - 16 Kohdassa R 7.33 kerrotaan, että kaksoset erehtyvät pitämään Simonia profeettana, jota he juutalaisen uskonsa pohjalta odottivat.
  - 17 H 2.21.

tyttärensä Bernice ja Justan kasvattipojat Niceta ja Aquila – jakavat kristillisen uskon.

MATTIDIA JA HÄNEN HYVÄNTEKIJÄNSÄ

Clemensin äiti Mattidia saa naishahmoista eniten huomiota pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa. Hän on syntyperältään roomalaista yläluokkaa, sukua Tiberius Caesarille,¹⁸ joka henkilökohtaisesti antaa hänet avioon Clemensin isän kanssa. Heillä on kolme lasta: kaksoset Faustus ja Faustinus, jotka myöhemmin tunnetaan nimellä Niceta ja Aquila sekä Clemens. Mattidian perhe-elämää mutkistaa lanko, joka himoitsee kälyään. Mattidia ei vastaa tämän tunteisiin eikä uskalla kertoa langon lähentelystä miehelleen, ettei aiheuttaisi riitaa veljesten välille.¹⁹ Hän ei keksi muuta kunniallista ratkaisua kuin paeta Roomasta. Mukaansa hän ottaa kaksospojat. Heidän matkansa Ateenaan päättyy äkillisesti haaksirikkoon. Mattidia ajautuu erilleen kaksosista ja päättyy saarelle nimeltä Aradus, jossa paikallinen nainen majoittaa hänet kotiinsa.²⁰ Vuodet kuluvat, Mattidia ansaitsee elantonsa kerjäämällä ja suree jatkuvasti menetystään. Eräänä päivänä saarella vierailut Pietari kohtaa hänet, tunnistaa hänen oikean henkilöllisyytensä naisen tarinan perusteella ja tuo hänet hänen kolmen poikansa luo.²¹

Mattidian rinnalla esitellään toinenkin naishahmo. Hän on nimettömäksi jäävä pakananainen Araduksen saarelta. Mattidia kertoo, että tämä köyhä nainen sääli häntä ja otti hänet mökkiinsä asumaan. Naisen aviomies on kuollut jo nuorena merillä. Tämän tragedian jälkeen nainen ei ole enää avioitunut uudelleen. Mattidia hyväksyy naisen majoitustarjouksen, sillä hän on vaikuttunut tämän ilmeisestä rakkaudesta ja uskollisuudesta puolisoaan kohtaan. Aluksi nämä kaksi naista ansaitsevat elantonsa tekemällä töitä käsillään, kunnes mökin emäntä yhtäkkiä halvaantuu. Kun Pietari tapaa Mattidian, kuulee hänen tarinansa ja tunnistaa hänet Clemensin äidiksi, hän parantaa mökin emännän samaan tapaan kuin evankeliumeissa kuvataan Jeesuksen parantamiskertomuksia. Nainen kannetaan Pietarin luokse sängyllä maaten, Pietari käskee häntä nousemaan ylös, minkä hän tekee saman tien ja polvistuu sitten Pietarin eteen.²² Jälkikäteen Clemens antaa tälle naiselle rahaa ja uskoo hänet ”erään hy-

vän miehen” valvontaan. Mattidia pyytää Pietarilta, että tämä kastaisi hänet välittömästi yhdessä mökin emännän kanssa.²³ Kertomus jättää kuitenkin avoimeksi sen, kääntyikö mökin emäntä uuteen uskoon vai ei.²⁴

Mattidian naispuolisen hyväntekijän rooli jää epäselväksi. Hän ei ole kristitty eikä juutalainen, joka valmistaisi Mattidiaa ottamaan vastaan kristillisen uskon.²⁵ Häntä tarvitaan säädyllyisyyden vuoksi: Mattidian kaltaisen kunniallisen naisen ei ole sopivaa asua täysin yksin. Hän valitsee emäntänsä tämän siveyden perusteella, sillä tämän uskollisuus edesmennyttä miestään kohtaan vakuuttaa Mattidian. Köyhän naisen muukalaista kohtaan osoittama myötätunto saa osakseen ylistystä myös Pietarin seurueessa. Tässä kohdin H kirjoittaa pitkän selostuksen köyhän naisen motiivista, joka on myötätunto eikä filantropia.²⁶ Todellinen filantropia merkitsee kiintymystä jokaista ihmistä kohtaan ja hyvien tekojen suorittamista jopa vihollisille. H:n mukaan filantropia koostuu miehisestä ja naisellisesta puolesta. Naisellinen puoli on myötätuntoa ja miehinen puoli lähimmäisenrakkautta. Jos ihmiset vain tekevät hyviä tekoja, he eivät olet filantropisia. Kukapa ei olisi säälinyt Mattidiaa? Feminiinisyteen liitetyt negatiiviset mielikuvat ovat tyypillisiä H:n versiossa, jossa myös profetia jaetaan todelliseen, miehiseen profetiaan ja valheelliseen, feminiiniseen profetiaan.²⁷

Sekä Mattidian että tämän hyväntekijän näkyvin luonteenpiirre on siveys. Mattidia valitsee mieluummin eron rakkaasta miehestään kuin vaarantaa heidän avioliittonsa puhtauden. Pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa naiseen liitetään monia hyveitä: siveys, vieraanvaraisuus, ihmisystävällisyys ja sitoutuminen. Siveys on kuitenkin kirkkain kaikista hyveistä, erityisesti H:n versiossa.²⁸ Vaikka *pudicitia* onkin päähyve, jota naisilta edellytetään roomalaisessa kirjallisuudessa, lähimmät paraleelit pseudoclemensiläiselle siveyden ylistykselle löytyvät juutalaisesta ja kristillisestä kirjallisuudesta kuten Sananlaskuista²⁹ ja Apostolisista konstituutioista.³⁰ H näyttää tekevän siveydestä jopa pelastuksen edellytyksen, sillä Mattidian kerrotaan löytäneen totuuden siveyden avulla.³¹ Pelastus tulee niiden osaksi, jotka on kastettu ja jotka ”säilyttävät siveyden ja vanhurskauden”.³²

HYVEELLINEN PERHE-ELÄMÄ

Pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa siveys ei tarkoita seksuaalista pidättäytymistä. Nämä romaanit pikemminkin pyrkivät puolustamaan perinteisiä perherakenteita ja maltillista perhe-elämää. Siveys on pidättäytymistä aviorikoksesta, ei aviollisesta yhdynnästä.³³ Kate Cooper ja Cornelia B. Horn ovat molemmat huomauttaneet, että pseudoclemensiläiset romaanit edistävät näkemystä perheistä ja seksuaalisuudesta, joka on vastakkainen varhaiskristillisessä kirjallisuudessa yhä enemmän sijaa saaneelle enkratisiselle suuntaukselle.³⁴ Apokryfisissä apostolien teoissa siveyteen sitoutuminen ajaa naisahmot hylkäämään aviollisen yhdyselämän kokonaan – puolisoitensa järkytykseksi. Pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa sen sijaan ei esiinny neitsyitä eikä naisia, jotka olisivat kokonaan hylänneet avioliiton ja perhe-elämän. Esimerkilliset naiset, jotka ovat menettäneet aviomiehensä eivät kylläkään enää avioitu uudelleen. He noudattavat ihannetta elämänmittaisesta omistautumisesta yhdelle puolisolalle, mitä roomalaisessa maailmassa kutsuttiin nimellä *univira*.³⁵ Aiemmin käsitettä käytettiin naisista, jotka menehtyivät ennen aviomiehiään, mutta kristillisellä ajalla se vakiintui tarkoittamaan leskiä, jotka valitsivat pidättäytymisen lojaalisuudesta edesmenneitä puolisoitaan kohtaan.³⁶ Mattidia ja hänen emäntänsä edustavat pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa juuri tätä ihannetta, joka oli yleinen teema varhaiskristillisessä kirjallisuudessa. Suunnilleen samalta ajalta ja samalta seudulta peräisin olevista Apostolisista konstituutioista löytyy läheisiä paralleelleja H:n ylistykselle siveästä naisesta ja varoituksille aviorikoksen vaaroista. Molemmat myös paheksuvat toisia avioliittoja, sillä Jumala loi yhden miehen yhdelle naiselle.³⁷

Pseudoclemensiläisen kirjallisuuden naiset jatkavat säädyllisen perhe-elämän viettämistä ilman aviomiehiäkin omistautuen lapsilleen. Miespuolisen perheen pään puuttumisen on kuitenkin tarkoitus olla vain tilapäistä. Parantamista ja naisen aseman palauttamista ennalleen seuraa kertomuksessa aina alistuminen miehen ohjaukseen. Mattidian hyväntekijä uskotaan luotettavan miehen vastuulle ja Mattidia itse palaa avioelämään aviomiehen hal-

littavallan alle. Ainoaksi poikkeukseksi jää Justa, jonka aviomies on hylännyt tämän kääntymisen vuoksi. Niinpä lähin miesauktoriteetti Justan elämässä ei ole enää verisukulainen tai aviomies, vaan hengellinen veli ja isä, Pietari.

-
- 18 H 8.8. H mainitsee, että Caesar on myös Clemensin isän kasvattivelj. R:n mukaan (R 7.8). Clemensin isä on Caesarin sukulainen, ei äiti, mutta myös R:n versiossa Caesar on Clemensin vanhempien naimakaupan takana.
- 19 R 8.15 par. H 12.15.
- 20 Sama saari on myös erään toisen kreikkalaisen romaanin, Kharitonin *Kallirhoen*, tapahtumapaikka. Edwards 1992, 466.
- 21 R 7.12–24 par. H 12.12–24.
- 22 Kohdan R 7.23 mukaan parantaminen tapahtuu ”Jeesuksen Kristuksen nimessä”, mitä apostolit ja Jeesuksen seuraajat kertomusten perusteella sanovat. H:n sanamuoto on erilainen (12.23): ”jos minä olen totuuden airut, niin sivustakatsojien uskon vuoksi, että he tietäisivät ainoan Jumalan, maailman Luojan olemassaolosta, nouskoon hän heti ylös.”
- 23 R 7.34 par. H 13.9.
- 24 R 7.35 par. H 13.10.
- 25 Jostakin syystä Kate Cooper (2000, 252) pitää Mattidian emäntää juutalaisena. Kumpikaan romaaneista ei kuitenkaan vihjaa mitenkään tähän suuntaan.
- 26 H 12.25–27.
- 27 H 3.22–27.
- 28 ”Niin suuri siunaus on siveys, että jos ei olisi lakia, jonka mukaan edes vanhurskas ihminen ei voi astua Jumalan valtakuntaan kastamattomana, niin kenties jopa erehdyksessä elävät pakanakansat saattaisivat pelastua siveyden perusteella.” H 13.21. Pietarin pitkä puhe siveydestä H:ssa (13.13–19) puuttuu R:lta, vaikkakin myös jälkimmäisessä siveyttä yleisesti ottaen arvostetaan, katso esim. R 7.37–38.
- 29 Calvet-Sébasti 2006, 225.
- 30 Apostoliset konstituutiot 1.8.
- 31 H 13.20.
- 32 R 7.38 par. H 13.13.
- 33 Calvet-Sébasti 2006, 229.
- 34 Cooper 2000, 260; Horn 2007.
- 35 Katso Lightman & Zeisel 1977; Dixon 1992, 77, 89; Nathan 2000, 116–126.
- 36 Lightman & Zeisel (1977, 25–28, 32) osoittavat tämän muutoksen hautapiirtokirjoitusten perusteella.
- 37 H 13.15, vrt. Apostoliset konstituutiot 3.2. Loppujen lopuksi kummassakaan tekstissä ei tuomita useita avioliittoja. H ei mainitse eksplisiittisesti tätä teemaa, mutta kirjoittajan kanta paljastuu tavasta, jolla hän ylistää uudelleenavioitumisesta pidättäytyneitä naisia. Apostoliset konstituutiot suvaitsee toiset avioliitot nuorien leskien tapauksessa. Merkittävin ero H:n ja Apostolisten konstituutioiden välillä näkyy niiden asennoitumisessa aviolliseen seksiin: H (19.21) ei pidä himoa ja yhdyntää mielihyvän vuoksi moraalittomana, jos se tapahtuu avioliitossa.

Eräs piirre, joka innoittaa Pietaria ylistämään Mattidia, on hänen intonsa saattaa läheiset ihmiset oikean uskon ääreen, mikä käy ilmi Mattidian pyynnöstä, että hänen hyväntekijänsä kastettaisiin.

Sitten minä sanoin: ”Pyydän sinua, herramme Pietari, kertomaan mikä on se sana, joka sai sinut vakuuttuneeksi hänen uskostaan.” Tähän Pietari: ”Se sana on hänen pyyntönsä, että hänen emäntänsä, jonka hyvyden hän haluaa palkita, kastettaisiin hänen kanssaan. Hän ei pyytäisi, että tämä armo suotaisiin sille, jota hän rakastaa, ellei hän uskoisi, että kasteeseen sisältyy erityinen lahja. Siksi myös itse soimaan monia, jotka kasteen ja uskon saatuaan eivät kuitenkaan toimi uskonsa arvoisella tavalla niitä kohtaan, joita rakastavat – tarkoitan puolisoja, lapsia ja ystäviä – he eivät kehota näitä etsimään sitä, minkä ovat itse saaneet [minkä he tekisivät] jos he todella uskoisivat, että ikuinen elämä on annettu meille sen kautta. Sillä jos heitä uhkaa sairaus tai jokin ruumiillinen vaara, he kärsivät ja surevat, sillä he ovat varmoja, että heitä uhkaa tuho tämän myötä. Jos siis he olisivat yhtä lailla varmoja siitä, että ikuisen tulen rangaistus odottaa niitä, jotka eivät palvo Jumalaa, lakkaisivatko he varoittamasta ja kehottamasta heitä? Jos kuitenkin [heidän ystävänsä] kieltäytyisivät, eivätkö he silti kärsisi ja surisi heidän puolestaan varmoina siitä, että ikuiset kärsimykset odottavat heitä?”³⁸

Sekä Clemensin että Justan perheiden esimerkki osoittaa, että yhden perheenjäsenen kääntynyt kristityksi muut seuraavat perässä. Ihanteena ei ole kristitty, joka ajautuu konfliktiin lähiomaistensa kanssa, vaan kristillinen yhteisö, joka rakentuu perheistä. Kate Cooper näkee tässä kritiikkiä joidenkin apokryfisten apostolien tekojen vaalimaa ajattelutapaa kohtaan, joka kehottaa siirtämään kuuliaisuuden pakanaperheestä Kristukselle ja hänen edustajilleen, kristilliselle ”perheelle”.³⁹ Muun muassa Tuomaan teot, Andreaan teot ja Paavalin ja Teklan teot kuvaavat tilannetta, jossa yhtäältä apostoli ja toisaalta aviomies, sulhanen tai isä kilpailevat sankarittaren kuuliaisuudesta.⁴⁰ Pseudoclemensiläisessä kirjallisuudessa sen sijaan ristiriidat sen suhteen, ketä kohtaan tulee olla kuuliainen, ovat soviteltavissa. Yhtä helposti kuin tiettyjen juutalaisten kertomusten sankarittaret Mattidia omaksuu uuden uskon voidakseen jälleen liittyä perheeseensä.⁴¹

Jos H:n ja R:n myönteinen suhtautuminen perhe-elämään näyttää sisältävän kritiikkiä enkraattisia tendenssejä kohtaan, sitäkin enemmän molemmat romaanit vaikuttavat paheksuvan kylmäkiskoista tapaa, jolla apokryfisten apostolien tekojen sankarittaret kohtelevat perheitään. Nämä naiset vaikenevat ja kääntävät selkensä selitystä vaativalle perheelleen. He eivät tee elettäkään taivutellakseen perheenjäseniään kääntymään uuteen uskoon.⁴² Pseudoclemensiläisen kirjallisuuden mukaan ihanteellinen kristitty nainen on huolissaan läheistensä pelastumisesta ja on aina valmis todistamaan uskostaan.

SANKARITTARIEN KÄÄNTYMINEN

R:n versiossa Justa ja Pietarin vaimo ovat jo kristittyjä, kun heidät mainitaan juonenkulussa. Mattidia on näin ollen ainoa nainen, jonka kääntyminen kuvataan yksityiskohtaisesti. Tämä kertomus muistuttaa etäisesti Jeesuksen ja samarialaisen naisen kohtaamista Johanneksen evankeliumissa. Molemmissa tapauksissa uskonmies puhuttelee pakananaista, jolla on alempi sosiaalinen status. Kuten Jeesus, myös Pietari tietää yksityiskohtia keskustelukumppanistaan, minkä johdosta nainen alkaa epäillä, että muukalainen edustaa elävää Jumalaa. Pietari ei tosin tiedä Mattidian taustasta jumalallisen inspiaraation vaikutuksesta, vaan siksi, että Clemens on kertonut elämäntarinansa ja Pietari kykenee vetämään lankoja yhteen kuultuaan tämän kerjäläisnaisen tarinan. Yhtä kaikki, tälle naiselle Pietari näyttyy profeettana, joka näkee hänen todellisen olemuksensa.

Mattidian kääntymistä edeltää ihme: kauan kadoksissa olleen perheen löytyminen ja halvantuneen naisen parantaminen. Sama pätee myös Justan kohdalla H:n versiossa. Ihme, jota hän todistaa, kun Jeesus parantaa hänen tyttärensä, vakuuttaa Justan Jeesuksen sanoman ylivoimaisuudesta.

Sekä Mattidian että Justan tapauksessa nainen kääntyy uuteen uskoon eri syistä kuin mies. Pseudoclemensiläisen kertomuksen naiset näyttävät tarvitsevan ihmettä, käsinkosketeltavaa Jumalan tekoa kun taas miehet omaksuvat kristillisen uskon pitkällisten keskustelujen jälkeen, punnittuaan oppia perusteellisesti.⁴³ Naisten kääntymys perustuu ihmeen todistamiseen, miesten älyllisiin syihin. Erityisesti

H:n taipumus väheksyä feminiinistä elementtiä maskuliinisen kustannuksella sopii yhteen sen eron kanssa, jota miesten ja naisten kääntymiskertomukset kuvaavat. Mattidia toimii vaistonvaraisesti, lähes lapsen tavoin. Kun hän pyytää kastetta, hän ei vielä tiedä, mistä uudessa uskossa on kysymys.

H:n kertomus Justan kääntymisestä paljastaa toisen oleellisen eron kahden pseudoclemensiläisen romaanin välillä. H:n mukaan Jeesuksen seuraajaksi ryhtyminen merkitsee käytännössä juutalaiseksi tulemista – ja Jeesus itse edellytti sitä! Justasta ei siis tullut vain Jeesuksen seuraajaa vaan myös juutalainen proselyytti. Myös Pietaria syytetään H:n versiossa siitä, että hän on vietellyt Clemensin juutalaisuuteen, ”puhumaan ja toimimaan juutalaisten tavalla.”⁴⁴ Tämän jälkeen Clemens puolustaa juutalaisia oppeja ja tapoja.⁴⁵ Myös R:n versiossa on elementtejä, jotka viittaavat vahvasti juutalaiskristilliseen taustaan, kuten maininta siitä, että laki kieltää uskovilta ateriyhteyden kastattomien pakanoiden kanssa.⁴⁶ Mattidia ei voi nauttia yhteistä ateriaa verisukulaistensa kanssa niin kauan kuin hän ei täytä uskonnollisia vaatimuksia. Samaten Nicetan ja Aquilan juutalaisen uskonsa pohjalta odottama tuleva Profeetta osoittaa, että myös R:n mukaan juutalaisuus tarjoaa hedelmällisimmän ja luontevimman pohjan ottaa vastaan Jeesus. Kuitenkin ainoastaan H:ssa kristityksi tuleminen korreloi juutalaiseksi tulemisen kanssa. Justa kohtaa Jeesuksen, Clemens kohtaa Pietarin ja nämä kohtaamiset muuttavat heidän elämäänsä pysyvästi – he ryhtyvät elämään ”Lain mukaan”. Justan kasvattilapset Niceta ja Aquila kuten myös hänen biologinen tyttärensä Bernice omaksuvat kristillisen uskon juutalaisuuden kautta, johon heidät on kasvatettu. Mattidia on yksi harvoista tarinan hahmoista, jolla ei ole juutalaista taustaa. Hänellä on kuitenkin muita ansioita, jotka tekevät hänestä esimerkillisen kristillisen naisen: siveys ja halukkuus hylätä vanha usko perheen vuoksi.

KIRJALLISUUS

BREMMER, JAN N. (ED.)

2011 *The Pseudo-Clementines*. Studies on Early Christian Apocrypha 10. Leuven: Peeters.

CALVET-SÉBASTI, MARIE-ANGE

2001 ”Femmes du roman pseudo-clémentin”. *Les personages du roman grec. Actes du colloque de Tours, 18–20 novembre 1999*. Toim. B. Pouderon, C. Hunzinger & D. Kasprzyk. Collection de la Maison de l’Orient Méditerranéen 29, série littéraire et philosophique 7. Lyon, 285–97.

2006 ”Dialoguer avec une femme. L’exemple du roman pseudo-clémentin”. *Discours et débats dans l’ancien Roman. Actes du Colloque de Tours, 21–23 octobre 2004*. Toim. B. Pouderon & J. Peigney. Collection de la Maison de l’Orient et de la Méditerranée 36, série littéraire et philosophique 10. Lyon: Maison de l’Orient et de la Méditerranée, 217–30.

COOPER, KATE

2000 ”Mattidia’s Wish: Division, Reunion, and the Early Christian Family in the Pseudo-Clementine Recognitions”. *Narrativity in Biblical and Related Texts*. Toim. G. J. Brooke & J.-D. Kaestli. Leuven: University Press, 243–64.

38 R 7.35 par. H 13.10.

39 Cooper 2000, 253.

40 Andreaan teot 23, 35; Paavalin ja Teklan teot 10; Tuomaan teot 12–16.

41 Ilmiselvin vanhatestamentillinen esikuva on Ruut, mutta myös pseudepigrafinen kertomus Joosefista ja Asetenista on läheinen yhtymäkohta.

42 Aivan Paavalin ja Teklan tekojen lopussa Tekla tosin lopulta yrittää taivutella äitinsä ottamaan vastaan uskon. Äidin reaktio ei käy tekstistä ilmi.

43 Kuultuaan Barnabaksen saarnan Clemens vakuuttuu kristillisestä uskosta (R 1.1–11 par. H 1.1–13). Clemensin isä sen sijaan vaatii pitempiaikaista taivuttelua. Hänen kääntymisensä tapahtuu vasta aivan romaanin lopussa: ”Sanasi siemenet, jotka mieleni pelto on vastaanottanut, ovat nyt itäneet ja saavuttaneet hedelmällisen kypsyyden” (R 10.72). Näin myös Clemensin isä vastaanottaa kasteen ja tarina voi päättyä onnellisesti. Clemensin isän kääntymisen ja kaste puuttuvan H:sta, joskin myös tämä versio kuvaa, kuinka isä vähitellen ryhtyy asettumaan Pietarin puolelle Simonia vastaan.

44 H 4.7.

45 H 4.13–14.

46 R 7.29 par. H 13.4. Ympärileikkaus, joka juutalaisille on ateriyhteyden ehto, on R:ssä menettänyt merkitystään. Sen tilalle uskovan ja ei-uskovan rajaa määritteleväksi tekijäksi on tullut kaste. Perusasetelma eli se, että ateriyhteyttä on rajoitettava puhtaussivistä, on silti selvästi juutalaisuudesta peräisin.

DIXON, SUZANNE

1992 *The Roman Family*. Baltimore, MD: John Hopkins University Press.

EDWARDS, M. J.

1992 "The Clementina: A Christian Response to the Pagan Novel". *The Classical Quarterly* 42, 459–474.

HORN, CORNELIA B.

2007 "The Pseudo-Clementine Homilies and the Challenges of the Conversion of Families". *Lectio Difficilior – European Electronic Journal for Feminist Exegesis* 2/2007.

JONES, F. STANLEY

1982 "The Pseudo-Clementines: A History of Research, part I–II". *The Second Century* 2, 1–33, 63–96.

LIGHTMAN, M. & ZEISEL, W.

1977 "Univira: An Example of Continuity and Change in Roman Society". *Church History* 46, 19–32.

NATHAN, GEOFFREY S.

2000 *The Family in Late Antiquity: The Rise of Christianity and the Endurance of Tradition*. London: Routledge.

POUDERON, BERNARD

2006 "Matidia la prosélyte. Enquête sur l'appropriation d'une femme de la maison de Trajan dans le prototype juif du roman clémentin." *Nouvelles intrigues pseudo-clémentines. Plots in the Pseudo-Clementine Romance. Actes du deuxième colloque international sur la littérature apocryphe chrétienne, Lausanne – Genève, 30 août–2 septembre 2006*. Publications d'institut romand des sciences bibliques 6, 103–16.